

## BİBLİYOGRAFYA :

*Lisânü'l-‘Arab*, “ğyr” md.; Tehânevî, *Keşşâf* (Dahrûc), I, 490; *Kâmus Tercümesi*, II, 61; Kudâme b. Ca’fer, *Nağdû’ş-şî’r* (nşr. M. Abdülmün’im Hafâcî), Beyrut, ts. (Dârü’l-kütübî’l-ilmiyye), s. 207-208; Ebû Saïd es-Sîrâfî, *Zarûretü’ş-şî’r* (nşr. Ramazan Abdüttevâb), Beyrut 1405/1985, s. 142-145; İbn Reşîk el-Kayrevânî, *el-‘Umde* (nşr. M. Muhyiddin Abdülhamîd), Beyrut 1401/1981, II, 267-269; İbn Ufûr el-İşbîlî, *Darâ’irü’ş-şî’r* (nşr. Seyyid İbrâhim Muhammed), Beyrut 1980, s. 168; Bedevî Tabâne, *Mu’cemü’l-belâğati’l-‘Arabiyye*, Riyad 1402/1982, II, 624-625; İdrîs en-Nâkürî, *el-Muştalahu’n-nağdi fi Nağdi’ş-şî’r*, Trablus 1984, s. 361-362; Ahmed Matlûb, *Mu’cemü’l-muştalâhâti’l-belâğiyye ve teavvürühâ*, Beyrut 2000, s. 394.



SEDAT ŞENSOY

## TÂHÂ HÜSEYİN

(طه حسين)

(1889-1973)

Mısırlı düşünür, edebiyatçı  
ve eleştirmen.

Mısır’ın Minye bölgesindeki Megâga köyünde doğdu. On üç çocuklu bir ailenin yedinci çocuğudur. Küçük yaşta görme duyusunu kaybetti. Dokuz yaşında iken hıfzını, 1902’de girdiği Ezher’de ilk ve orta öğrenimini tamamladı. Muhammed Abduh’un derslerinden oldukça etkilendi. Edebiyat derslerini bir reformcu olan Seyyid el-Mersafî’den almak istemesi ve edebiyata yönelmesi bazı hocaların tepkisine yol açtı ve mezuniyet sınavlarında başarısız kabul edildi. 1910 yılında Mısır Üniversitesi’nin (Kahire Üniversitesi) Edebiyat Bölümü’ne kaydoldu. Burada Ignazio Guidi, Carlo Alfonso Nallino, G. Miloni, Enno Littmann, D. Santillana ve Louis Massignon’un derslerine girdi. 1914’te Mısır Üniversitesi’nin ilk mezunu olarak *Târîhu Ebi’l-‘Alâ’ el-Ma’arrî* adlı teziyle doktor unvanını aldı. Bu tez *Zikrâ Ebi’l-‘Alâ’ el-Ma’arrî* adıyla basıldı. Aynı yıl tarih alanında uzmanlaşması amacıyla üniversite tarafından Paris’e gönderildiyse de on ay sonra üniversitedeki malî kriz yüzünden geri çağrıldı. 1915 Mayısında arkadaşlarıyla birlikte *es-Sûfûr* gazetesini çıkardı. Bu yılın sonlarında Montpellier’de tanıştığı, hem eşi (1917) hem gören gözü olacak Susanne Bresseau ile birlikte Paris’e gitti ve Sorbonne Üniversitesi Edebiyat Fakültesi’ne kaydoldu. 1917’de Tarih Bölümü’nde lisans eğitimini, ertesi yıl Emile Durkheim ve Paule Cassanova’nın danışmanlığında hazırladığı *Etude analytique et critique de la philosophie sociale d’Ibn Khaldoun* başlıklı teziyle doktora-

sını tamamladı. 1919’da Roma tarihiyle ilgili bir tez daha hazırladı. Aynı yılın sonlarında Mısır’a dönünce Mısır Üniversitesi’nde Eski Yunan ve Roma Tarihi Kürsüsü’ne kürsünün ilk profesörü sıfatıyla tayin edildi. 1925’te Arap Edebiyatı Bölümü başkanı oldu. 1926’da yayımlanan, İslâm öncesi Arap şiiriyle Kur’ân-ı Kerîm’deki kıssaların güvenilirliğini sorguladığı *Fi’ş-şî’ri’l-Câhili* adlı kitabı yüzünden sapkınlıkla itham edildi ve kitap yasaklandı. 1928’de Edebiyat Fakültesi’nin dekanlığına getirilmediyse de siyasi sebeplerle aynı gün istifa etmek zorunda kaldı. 1930’da Edebiyat Fakültesi’ne ilk Mısırlı dekan olarak tekrar tayin edildi, ancak politik yazıları sebebiyle 1932’de görevden alındı. Bu dönemde Muhammed Hüseyin Heykel’in sahibi olduğu *es-Siyâse* ile Vefd Partisi’nin yayın organı *Kevkebü’ş-şark* gazetelerinde makaleler yazdı. Bir süre sonra *Vâdi* gazetesini satın aldı ve üniversiteye geri dönünceye kadar bu gazeteyi çıkardı. 1934’te üniversiteye alındı. 1936-1939 yıllarında Edebiyat Fakültesi dekanlığı yaptı. 1939-1942 arasında Eğitim Bakanlığı kültür genel murakıbbı ve bakanlık sanat danışmanı sıfatıyla çalıştı. 1942-1944 yıllarında İskenderiye Üniversitesi’nin (Câmiatü Fârûk el-evvel) kuruluşunda rol aldı ve bu üniversitenin ilk rektörü oldu. 1944’te yaş haddinden emekliye ayrıldı. 1945-1948 yılları arasında kendi kurduğu yayınevi ve onun yayın organı olan *el-Kâtibü’l-Mısırî*’nin yöneticiliğini yaptı. Tâhâ Hüseyin, kariyerinin zirvesine 1950’de tayin edildiği ve iki yıl sürdürdüğü Eğitim bakanlığı döneminde ulaştı. 1963’te Ahmed Lutfi es-Seyyid’in ölümü üzerine 1940 yılından beri faal üye olarak çalıştığı *Mecma’u’l-luğati’l-‘Arabiyye*’nin başkanlığına seçildi ve hayatının sonuna kadar bu görevi sürdürdü. 1973’te Kahire’de öldü.

Tâhâ Hüseyin’in fikrî kimliğinin oluştuğu ve ilk ürünlerini verdiği ortam Osmanlı Devleti’nin sona erdiği ve Arap dünyasının sömürgeleştirildiği döneme rastlar. Ezher Üniversitesi’nde öğrenci iken Muhammed Abduh ile Ahmed Lutfi es-Seyyid’in etkisinde kalan Tâhâ Hüseyin, daha sonra Abduh’un görüşlerini tamamen terk edip İslâmsız bir Mısır hayali kurmaya başlar. Onun din ve millet ilişkisine yaklaşımı, çağdaşları Abbas Mahmûd el-Akkâd ve Muhammed Hüseyin Heykel gibi 1930-1940 yıllarında kısmî bir değişiklik geçirir. Bu çerçevede ileri sürdüğü düşünceler Mısır halkının yükselişinde dinin rolünü artırıcı nitelikte görülebilir. Tâhâ Hüseyin’e

göre ilk zamanlarda din her şeyi kontrol ederken daha sonra akıl dinden tam anlamıyla bağımsız hale gelmiş, ancak son aşamada her ikisi de kendine ait yere çekilerek belirli bir denge oluşmuştur. Kapitalizm ile sosyalizm arasında bir tür orta yol olan İslâm dini Mısır millî birliğinin güçlendirilmesi ve Mısır milletinin inşasında önemli bir unsurdur. Bu sebeple okullarda Mısır millî tarihi bağlamında gelişen İslâmiyet öğretilmelidir. Ancak İslâmiyet toplumu, siyaseti ve ekonomiyi değil bireyin duygularını yönlendirmeli ve ilâhî olup olmaması tartışılmaksızın Mısır toplumunun tarihî gelişiminde görüldüğü gibi “geleceksel din” olarak alınmalıdır.

Dönemin birçok müslüman entelektüelinde görülen medeniyet kavramı tartışmalarında Mısır açısından farklı düşünceler geliştiren Tâhâ Hüseyin bu düşüncelerini bürokraside görev yaptığı dönemlerde yürürlüğe koymaya çalışmıştır. 1938’de yayımlanan ve en sistematik eseri kabul edilen *Müstakbelü’s-şekâfe fi Mısır* adlı kitabında Mısır’ın kültürel bakımdan Doğu’ya değil kadîm Mısır kültürünün oluşumuna katkıda bulunduğu Yunan felsefesi, Roma hukuku ve siyasal örgütüyle hıristiyan ahlâkî değerlerinin sentezi olan Batı’ya ait olduğunu ileri sürmüştür. Ona göre Mısır başından beri ve en azından antik dönemden itibaren Akdeniz kültür ve medeniyet havzasının inşasında bulunmuş, bu rolünü İslâm dünyasına dahil olduğunda da sürdürmüştür. Mısır’ın medeniyet yarışında “medeniyet yıkıcı” Türkler yüzünden geri kaldığını, ancak her şeyden önce Ezher’in İslâm medeniyetini Türkler’e karşı koruduğunu söyler. Modern çağda bütün medenî değerleri Arapça üreterek Arap dünyasına yayan Mısır yeniden köklerine dönmüş, her şeyiyle yeniden Avrupalılaşıma’ya başlamıştır. Batılılaşma sürecinde Avrupa’nın hıristiyan, Mısır’ın müslüman kalması dinle medeniyetin kendi alanlarını aşmadıkları sürece belirleyici bir unsur teşkil etmez. Esasen İslâm ile Hıristiyanlık aynı öze sahiptir ve İslâmiyet yeni bir şey getirmekten ziyade ruhban sınıfını reddetmesi gibi pek çok konuda Hıristiyanlığı tamamlamak iddiasındadır.

Bu radikal Batılılaşma taraftarlığına rağmen Tâhâ Hüseyin kendini Arap kültür mirasından soyutlamamış ve özellikle dilin milleti koruma fonksiyonunu dikkate alarak Arapça’yı önemsemiştir. Firavunlar dönemine saygı duymakla birlikte Mısır’ın Arap tarihi devresini merkeze almış ve Arapça’yı Mısır ulusu için dinden daha

önemli ve birleştirici bir öge kabul etmiştir. Arapça dinî değil daha çok millî bir değerdir. Yunanca ve Latince gibi klasik dilleri bilmek ve klasikleri okumak Mısır milliyetçiliğinin bir gereğidir. Tâhâ Hüseyin'in Mısır milliyetçiliği vurgusu, Rifaa Râfî' et-Tahtâvî'nin başlatıp Corcî Zeydân'ın sistemleştirdiği tarihî bir bağlama oturur. Ona göre başta Ezher olmak üzere ister İslâm'a ister Hıristiyanlığa ait olsun Mısır'da dinî eğitim veren kurumlar bile ırkî ya da dinî milliyetçiliği değil bölgesel milliyetçiliği öne çıkarmalıdır. Tâhâ Hüseyin bu temel kabul çerçevesinde, ümmetçilik iddiasında bulunan İhvân-ı Müslimîn gibi dinî grupları ve Cemal Abdünnâsır'da zirveye ulaşan Arap milliyetçiliği hareketini ciddi biçimde desteklememiştir. Eserlerinde ağır bir üslûp kullanan Tâhâ Hüseyin, bazı çağdaşlarının klasik yazı dilinin yerine ikame etmeye çalıştığı konuşma diline yer vermemiştir. Bu sebeple çağdaşlarından bir kısmı onu arkaik ifadelerle eş anlamlı sözlerin yer aldığı, gereksiz kelimelerle dolu bir üslûp kullanmakla suçlamıştır.

I. Dünya Savaşı'ndaki büyük yıkımın sosyoekonomik ve psikolojik etkilerinin her şeye yansdığı bir ortamda Mısır için bir çıkar yol arayan Tâhâ Hüseyin'in gelecek kurgusu yeniyi olduğu gibi benimsemek, geçmişi de kurgulanan bu gelecek tasavvuruna sorun çıkarmayacak biçimde dönüştürmek, bu mümkün olmazsa onu terketmek gibi radikal bir teklife dayanır. Bu tavır onun Arap tarihi ve Arap edebiyat tarihi alanlarında önemli eserler vermesini engellerken daha çok eleştirel yanını geliştirmiştir. Polemiğe girmekten çekinmeyen Tâhâ Hüseyin daha öğrencilik yıllarında hocası Muhammed el-Mehdî'yi ve Hudaî'yi eleştirmiş, Mustafa Sâdik er-Râfîî, Zekî Mübârek, Muhammed Hüseyin Heykel, Tefvîk el-Hakîm, Mansûr Fehmî, Abbas Mahmûd el-Akkâd ve İbrâhim Ab-

dülkâdir el-Mâzinî başta olmak üzere hemen bütün çağdaşlarıyla polemiğe girmiş, tarihî şahsiyetleri ve konuları da eleştirel açıdan ele almıştır. Meselâ *Zikrâ Ebi'l-'Alâ' el-Ma'arrî*'de Maarî'yi Fransız pozitizminin çerçevesinde incelemiş, edebî zevki ve metni ikinci plana atıp çalışmasının büyük bir kısmını Maarî'nin yaşadığı dönemdeki kaynak malzemenin eleştirisine, Maarî'nin politik ve kültürel arka planına ayırmıştır. 1923-1925 yılları arasında *es-Siyâse*'de yayımladığı, klasik Arap şairlerini konu alan yazılarında yine Fransız eleştirmenleri Taine ve Brunetiere'in etkisi görülür. Tâhâ Hüseyin *el-Mu'alla-kâtü's-seb'* şairlerinden Maarî'ye, Beşşâr b. Bürd'den Ebû Nüvâs'a kadar klasik dönem şairlerini incelediği yazılarında o dönemin kaynaklarını tartışmaya açmıştır. Kendisine şöhret kazandıran *Fi's-şîri'l-Câhilî* adlı eserinde İslâm öncesi Arap şiirini modern Batı edebiyatı ölçülerine göre eleştiriye tâbi tutması ve bu şiirin -muhtevasında İslâmî unsurların yer alması sebebiyle- İslâm döneminde yazılarak önceki döneme atfedildiğini ileri sürmesi büyük bir tepkiyle karşılanmış, eserin yayımlanmasının hemen ardından Muhammed Hıdır Hüseyin, M. Ferîd Vecdî, Mustafa Sâdik er-Râfîî, Muhammed Ahmed el-Gamrâvî, I. Krackovskij gibi ileri gelen isimler tarafından eleştiriler kaleme alınmıştır. Muhammed Mendûr ve Şevki Dayf, Tâhâ Hüseyin'in öğrencileri arasında görülür.

Eserleri. Siyasî, edebî ve sosyal konularda yetmişin üzerinde kitabı, çok sayıda tercümesi ve neşri bulunan Tâhâ Hüseyin'in fikirlerinin gelişimini takip etmeyi mümkün kılan, temel tezlerini dile getirdiği başlıca eserleri şöylece sıralanabilir: **1.** *Zikrâ Ebi'l-'Alâ' el-Ma'arrî*. Eserin birçok baskısı yapılmıştır (Kahire 1915, 1922, 1937 | *Tecdidü Zikrâ Ebi'l-'Alâ'* adıyla), 1951, 1958). **2.** *Felsefetü İbn Haldûn el-ictimâ'iyye*. Sorbonne Üniversitesi'nde hazırladığı doktora tezinin Muhammed Abdullah İnân tarafından yapılan tercümesidir (Kahire 1925). **3.** *Hadîşü'l-erbi'â'* (I-III). İlk iki cildi 1923-1925 yılları arasında *es-Siyâse* gazetesinde çıkan yazılarından derlenmiş olup (Kahire 1925-1926, 1959-1960) III. cilt sonraki dönemlerde yayımlanan yazılarını içerir (Kahire 1957). **4.** *Fi's-şîri'l-Câhilî* (Kahire 1926). Neşrinden hemen sonra toplatılan eser, bir bölümü çıkarılarak yeni eklemelerle birlikte 1958'de *Fi'l-edebî'l-Câhilî* adıyla tekrar basılmıştır. **5.** *Ma'a Ebi'l-'Alâ' el-Ma'arrî fi sica'ihî* (Kahire 1935). **6.** *el-Eyyâm*. Tâhâ Hüseyin'in bu otobiyografisi çeşitli dillere çev-

rilen ilk modern Arap edebiyatı ürünüdür (I, Kahire 1929; II, Kahire 1939-1940; III, Kahire 1967; *Müzekkirâtü Tâhâ Hüseyin* adıyla, Kahire 1967; *el-Eyyâm* adıyla, Kahire 1972). **7.** *el-Hayâtü'l-edebîyye fi Cezîreti'l-'Arab* (Dimaşk 1935). **8.** *Min Hadîsi's-şîr ve'n-neşr* (Kahire 1936, 1948, 1957, 1961). Müellifin klasik Arap şiirini ve şairlerini ele aldığı yazılarını içerir. **9.** *Ma'a'l-Mütenebbî* (I-II, Kahire 1936). **10.** *Müstakbelü's-sekâfe fi Mısır* (I-II, Kahire 1938). Eser hakkında Seyyid Kutub bir eleştiri yazmıştır. **11.** *'Alâ' hâmi-şî's-sîre* (I, Kahire 1933; II, Kahire 1937; III, Kahire 1943). Hz. Peygamber'in hayatından bazı bölümlerin anlatıldığı eserdir. **12.** *Lağzât* (I-II, Kahire 1942). **13.** *Şavtü Bârîs* (I-II, Kahire 1943). **14.** *Şavtü Ebi'l-'Alâ'* (Kahire 1944, 1986). **15.** *el-Fitnetü'l-kübrâ* (I, Osman, Kahire 1947). **16.** *el-Fitnetü'l-kübrâ* (II, Alî ve benûh, Kahire 1953). **17.** *Mir'âtü'l-İslâm* (Kahire 1959). **18.** *Müzekkirâtü Tâhâ Hüseyin* (Beyrut 1967). Umberto Rizzitano tarafından İtalyanca'ya çevrilmiştir (nşr. A. Pellitteri, Mazarra del Vallo 1985). Servet Abaza, Tâhâ Hüseyin'in bazı anılarını *Su'a' min Tâhâ Hüseyin* (Kahire 1974) ve *Tâhâ Hüseyin* (Beyrut 1975) adıyla yayımlamıştır. **19.** *Taklîd ve tecdîd* (Beyrut 1978). Şukrî Faysal tarafından derlenmiştir. **20.** *Garâbil* (Kahire 1984). M. Seyyid Kîlânî'nin derlediği eser müellifin bazı makalelerini içerir. **21.** *Tecdîd* (Kahire 1984). Yine Kîlânî tarafından derlenen makaleleridir. **22.** *Mine's-şâtî'i'l-âhar*. Fransızca yazılarını içerir (trc. Abdürreşîd es-Sâdik Mahmûdî, Beyrut 1990). Tâhâ Hüseyin'in önemli bir yanı da romancılığdır. *Du'a'ü'l-kerevân* (Kahire 1934, 1941), *Edîb* (Kahire 1935), *el-Hubbü'z-zâ'î'* (Kahire 1943), *Şecere-tü'l-bü's* (Kahire 1944) adıyla dört roman yazan müellif kısa hikâyelerini *el-Mu'azzebûn fi'l-arz* adlı kitabında (Sayda 1949) toplamıştır (eserlerinin tam bir listesi için bk. *el-Mecmû'atü'l-kâmile li-mü'ellefâti'd-dukâtür Tâhâ Hüseyin*, Beyrut 1973-1974).

Tâhâ Hüseyin hakkında yazılmış çok sayıda eserden bazıları şunlardır: Raymond Francis, *Taha Hussein romancier* (Le Caire 1945); Pierra Cachia, *Taha Husayn: His Place in the Egyptian Literary Renaissance* (London 1956); David Salloum, *Study of Taha Hussein's Views and the Western Conception of Fiction* (London 1958); Abdülazîz Şeref, *Fennü'l-me-kâli's-şu-hufî fi edebî Tâhâ Hüseyin* (Kahire 1974), *Tâhâ Hüseyin ve zevâlü'l-müctema'i't-taklîdî* (Kahire 1977); Hamdî Sekkût – Marsden Jones, *'Alemlü'l-edebî'l-*



Tâhâ Hüseyin

*mu'âşır fi Mısr, I, Tâhâ Hüseyin* (Kahire 1975); Abdülmecîd Abdüsselâm el-Muhesib, *Tâhâ Hüseyin müfekkiren* (Kahire 1978); Erol Ayyıldız, *Taha Hüseyin: Hayatı, Eserleri ve Edebiyatı Eski-Yeni Anlayışı* (Bursa, ts.); Râşide Mehrân, *Tâhâ Hüseyin beyne's-sîre ve't-terceme-ti'z-zâtiyye* (İskenderiye 1979); Şükrî Faysal, *Kütübün ve mü'ellifün: Tâhâ Hüseyin* (Beirut 1980); Meftah Tahar, *Taha Husayn sa critique littéraire et ses sources françaises* (3. bs., Tunus 1982); Hüseyin Nassâr, *Dirâsât havle Tâhâ Hüseyin* (Beirut 1983); Câbir Ufûr, *el-Merâye'l-mütecâvire, dirâse fi nakdi Tâhâ Hüseyin* (Kahire 1983); Ahmed Ulebî, *Tâhâ Hüseyin racül ve fikr ve 'aşr* (Beirut 1985), *Tâhâ Hüseyin sîretü mükâfihîn 'anîdin* (Beirut 1990); Mustafa Abdülganî, *Tâhâ Hüseyin ve's-siyâse* (Kahire 1986); Mahmûd Turşûne, *el-Edebü'l-ebyağ beyne'r-Râfî'i ve Tâhâ Hüseyin* (Tunus 1989); Abdürrezzâk İd, *Tâhâ Hüseyin: el-'Akl ve'd-dîn* (Halep 1995); Abdelrashed Mahmoudi, *Taha Husayn's Education from the Azhar to the Sorbonne* (Great Britain 1998).

#### BİBLİYOGRAFYA :

A. Hourani, *Arabic Thought in the Liberal Age: 1798-1939*, London 1962, s. 324-340; Abdülhay Diyâb, *et-Türâşü'n-nakdi kable medreseti'l-cilî'cedid*, Kahire 1388/1968, s. 78-84; J. Brugman, *An Introduction to the History of Modern Arabic Literature in Egypt*, Leiden 1984, s. 273-276, 360-377; İbrahim I. İbrahim, "Taha Husayn: The Critical Spirit", *Problems of the Modern Middle East in Historical Perspective: Essays in Honour of Albert Hourani* (ed. J. P. Spagnolo), Reading 1992, s. 105-118; Hassan Jamsheer, "Great Arab Modernist Thinkers of the 20th Century. The Case of Tâhâ Husayn", *Proceedings of the Arabic and Islamic Sections of the 35th International Congress of Asian and North African Studies* (ed. K. Dévényi – T. Iványi), Budapest 1997, I, 131-138; A. Goldschmidt, *Qâmûsü terâcimi Mısrî'l-hadîşe* (trc. Abdülvehhâb Bekir), Kahire 2003, s. 212-219; Mohamed al-Nowaihi, "Towards the Reappraisal of Classical Arabic Literature and History: Some Aspects of Tâhâ Husayn's Use of Modern Western Criteria", *IJMES*, XI/2 (1980), s. 189-207; Abdürrezzâk el-Hamâmî, "Sîre cedide li-Tâhâ Hüseyin", *el-Mecelletü's-şekâfiyye*, sy. 22-23, Tunus 1982, s. 16-33; Ahmed Beydûn, "Hayâtü Tâhâ Hüseyin eş-şâniye", *el-Fikrû'l-'Arabî*, IX/51, Beirut 1988, s. 194-209; Ahmed Abdülhalîm Atıyye, "el-Hitâbü'l-felsefî 'inde Tâhâ Hüseyin", a.e., XI/62 (1990), s. 148-156; Şevki Dayf, "Menhecü Tâhâ Hüseyin fi'd-dirâsâ-ti'l-edebîyye", *MMLADm.*, LXV/2 (1990), s. 227-240; M. Yûsuf Hasan, "el-'Aklıyyetü'l-ilmîyye fi fikri Tâhâ Hüseyin", *MMLA*, sy. 68 (1411/1991), s. 3-24; P. Cachia, "Tâhâ Husayn", *EI<sup>2</sup>* (İng.), X, 95-96; Ömer Mikdâd el-Cimeni, "Hüseyin, Tâhâ b. Hüseyin b. 'Alî b. Selâme", *Mv.AU*, VI, 422-436.



ŞÜKRAN FAZLIOĞLU

## TÂHÂ SÜRESİ

(سورة طه)

Kur'ân-ı Kerîm'in yirminci sûresi.

Mekke döneminin ortalarına doğru Mer-yem sûresinden sonra nâzil olmuş, adını iki harften oluşan birinci âyetinden almıştır. Muhtevasının üçte ikisi Hz. Mûsâ'nın nübüvvetine, Firavun'la ve kendi kavmiyle mücadelesine dair olduğundan Mûsâ için kullanılan "kelîmullah" nitelemesine işaretle "Kelîm sûresi" diye de isimlendirildiği kaydedilmektedir (Âlûsî, XVI, 615). Âyet sayısı 135 olup fâsılası م، و، ی harfleridir. Bunlardan mîm ve vâv birer, yâ ise birkaç defa yer almış, âyetlerin büyük çoğunluğu yâ şeklinde yazılan elifle (elif-i maksûre) son bulmuştur. Hz. Ömer'in, müslüman oluşu sırasında yeni indirdiği anlaşılın Tâhâ sûresinin okuduğu âyetlerinden etkilendiği rivayet edilmektedir (İbn Hişâm, I, 343-345).

Resûl-i Ekrem'e, dolayısıyla Kur'an'ın varlığından haberdar olan herkese hitap mahiyetindeki girişten sonra Hz. Mûsâ'nın nübüvveti ve mücadeleleri, Hz. Âdem'in şeytanın iğvâsına kapılması, ardından tövbesinin kabul edilmesi ve kıyameti konu edinen sürenin muhtevasını bir giriş, dört bölüm ve bir sonuç halinde incelemek mümkündür. Bazı sûrelerin başında yer alan ve isimleriyle telaffuz edilen harflerden (hurûf-ı mukattaa) tâ ve hâ ile başlayan sürenin başında Kur'an'ın, muhatabını güçlüğe veya sıkıntıya sokmak için inmediği belirtilir. Ardından bu son ilâhî tebliğin bütün kâinatı yaratan, oradaki her şeyin mülkiyet ve yönetimine sahip bulunan Allah tarafından O'na karşı saygılı olan herkese öğüt ve uyarı vesilesi teşkil etmesi için gönderildiği belirtilir. Kulun sözlü davranışlarının gizli veya âşikâr olmasının Cenâb-ı Hak tarafından bilinmesi açısından farklılık arzetmeyeceği beyan edilir (âyet: 1-8).

Sürenin birinci bölümü Hz. Mûsâ'ya nübüvvetin gelişinin anlatılmasıyla başlar. Mûsâ'nın aile fertleriyle birlikte Mısır'a giderken Tuvâ mevkiinde veya dürülüp yaklaştırılmış yerde (Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "tvv" md.) ilâhî hitaba mazhar kılıp kendisine tevhid dininin ilkelerinin öğretiliği, asâsi ve eyleyle mucize göstereceğinin bildirildiği anlatılır. Ayrıca Hz. Mûsâ'nın Firavun'a gidip hak dini tebliğ etmek ve işkenceye mâruz kalan İsrâiloğulları'nı serbest bırakmasını istemekle görevlendirildiği, Mûsâ'nın da kardeşi Hârûn'un kendisine yardımcı olarak verilmesini talep et-

tiği ve talebinin yerine getirildiği ifade edilir (âyet: 9-46). İkinci bölümde Hz. Mûsâ'nın Firavun'la mücadelesine yer verilerek Firavun'un gösterilen mucizeleri sihir diye nitelendirdiği ve buna karşılık verileceğini söylediği belirtilir. Ancak büyük bir kalabalığın önünde, Hz. Mûsâ'nın asâsinin bir yıla dönüştür sihirbazların halka yılan şeklinde gösterdikleri ipleri ve sopalarını yutması üzerine sihirbazların secdeye kapanarak, "Hârûn'un ve Mûsâ'nın rabbine iman ettik" dedikleri beyan edilir. Ardından Firavun'un ağır tehditlerine rağmen sihirbazların imanlarından dönmedikleri ve çeşitli mücadeleler sonunda Mısır'ı terketmek mecburiyetinde kalan İsrâiloğulları'nı takip eden Firavun'un onların geçtiği denizde askerleriyle birlikte boğulduğu bildirilir (âyet: 47-79). Daha sonra Hz. Mûsâ'nın kavmiyle olan mücadelesine yer verilerek düşmanların işkencesinden kurtarılan, uzun yolculukları esnasında kudret helvası ve bildirkin etiyile beslenen İsrâiloğulları'nın taşkınlık göstermemeleri için uyarıldıkları halde Mûsâ'nın vahiy almak için Tûr'a gittiği sırada onların -Hârûn'un bütün uyarılarına rağmen- Sâmirî'nin yaptığı puta taptıklarından bahsedilir ve neticede putun Hz. Mûsâ tarafından imha edildiği belirtilir (âyet: 80-98).

Tâhâ sûresinin üçüncü bölümünde geçmiş ümmetlere ait haberlerin ibret alınması için nakledildiği, buna rağmen uyarılardan etkilenmeyen kimselerin altından kalkamayacakları büyük bir vebal taşıyacağı ifade edilir. Daha sonra kıyametin kopmasından itibaren âhiret gününün bazı safhalarına etkileyici bir üslûpla ve kısaca temas edilir. Ardından Allah tarafından Arapça'ya büründürülmüş ilâhî kelâm olan

Tâhâ sûresinin ilk âyetleri

